

EKSKLUZĪVĀS AUTORTIESĪBAS

MĀRTIŅŠ GAILIS,

SIA "ZAB Ellex Kļaviņš",
zvērīnāts advokāts

MIKIJS ZĪMECS,

SIA "ZAB Ellex Kļaviņš",
zvērīnāta advokāta palīgs

Iepriekšējā žurnāla numurā sniedzām ieskatu par licencēm Autortiesību likuma (AL) izpratnē. Turpinot šo tematu, aplūkosim izņēmuma licences.

LICENCES BŪTĪBA

Kā jau norādīts iepriekšējā rakstā, AL nodrošināta aizsardzība darbiem, t.i., autora radošās darbības rezultātiem literatūras, zinātnes un mākslas jomā neatkarīgi no to izpausmes veida, formas un vērtības. AL noteiktas divu veidu izņēmuma tiesības, kas parasti sākotnēji piekrīt autoram:

- personiskās tiesības, piemēram, uz autorību un darba neaizskaramību (AL 14. pants), kuras ir neatsavināmas;
- mantiskās tiesības, t.i., izņēmuma tiesības uz darba izmantošanu (AL 15. pants), kuras ir atsavināmas.

Papildus jānorāda, ka nereti autora mantiskās tiesības uz tā radītiem darbiem jau sākotnēji pieder citai personai (piemēram, darba devējam) atbilstoši noslēgtajam līgumam ar šo personu.

Tā kā autora mantiskās tiesības ir atsavināmas un nereti pēc darba radīšanas nepieder pašam autoram (vai autoriem), šādu tiesību īpašnieku sauc par tiesību subjektu.

Īpašuma tiesības uz autora darba mantiskām tiesībām nozīmē subjekta izņēmuma tiesības gan pašam izmantot konkrēto darbu, gan arī aizliegt to izmantot citiem. Kā norādīts AL 2. panta 6. daļā, autortiesības tiesiskā režīma ziņā pielīdzināmas tiesībām uz kustamu mantu Civillikuma izpratnē, bet nevar būt īpašuma prasības objekts. Papildu tiesībām izmantot darbu

un aizliegt (vai atļaut) citiem lietot konkrēto darbu tiesību subjekts to var arī atsavināt, apgrūtināt un rīkoties ar konkrētajām tiesībām citādi.

Tādējādi licence ir autortiesību subjekta atļauja darbu izmantot licencē (vai licences līgumā) noteiktajā veidā un apmērā. Tā nepiešķir licences ņēmējam jeb licenciātam īpašuma tiesības uz konkrētā darba izņēmuma tiesībām. Tā ir tiesību īpašnieka jeb licenciāra atļauja licenciātam izmantot darbu.

Ņemot vērā, ka uz darba lietošanu attiecināmas autora mantiskās tiesības, arī licence ietekmē tieši autora mantisko tiesību izmantošanu. Līdz ar to nav pamata paredzēt autora personisko tiesību "licencēšanu", lai gan autortiesību darbu licences līgumos var būt svarīgi noregulēt arī jautājumus, kas ietekmē autora personiskās tiesības.

MONOPOLA TIESĪBAS

Izņēmuma jeb ekskluzīvā licence, kā norādīts AL 42. panta 3. daļā, nodrošina tiesības veikt tajā norādītās darbības tikai licences saņēmējam (licenciātam). Tādējādi, lai gan autortiesību subjekts saglabā īpašuma tiesības uz konkrēto darbu, tikai licenciāts ir tiesīgs konkrēto darbu izmantot veidos, kas noteikti izņēmuma licencē. Ja šajā līgumā nav paredzēts citādi (nav noteikti specifiski licences ekskluzīvā tvēruma izņēmumi), izņēmuma licences devējs ne vien nav tiesīgs atļaut citiem lietot konkrēto darbu atbilstoši izņēmuma licences tvērumam, bet arī pats nevar izmantot autortiesību darbu.

Izņēmuma licence būtībā garantē licences ņēmējam monopola stāvokli

pār konkrēto darba izmantošanas veidu. Absolūtas ekskluzivitātes gadījumā faktiskais rezultāts ir gandrīz līdzvērtīgs tiesību pilnīgai cesijai (īpašumtiesību uz mantiskajām tiesībām atsavināšanai), izņemot atšķirību, ka no izņēmuma licences izrietošās tiesības nevar atsavināt trešajām personām un šādas licenciāta tiesības izbeidzas līdz ar licences termiņa beigām.¹

KAD LIETO IZŅĒMUMA LICENCES?

Praksē izņēmuma licences lieto, ja licences ņēmējam, t.i., darba izmantotājam, ir svarīgi būt vienīgajam konkrētā darba izmantotājam. Autora darbu izmantošanas tiesību ekskluzivitāte parasti raksturīga darbiem, kam ir liela komerciāla vērtība vai sava tirgus niša un arī kad licenciāts pats ieguldījis būtiskus līdzekļus darba radīšanā. Piemēram, izņēmuma licences nereti lieto, ja uzņēmumi pasūta specializētu datorprogrammu izstrādi, bet izstrādātājs saglabā īpašumtiesības uz konkrēto datorprogrammu.

Tāpat izņēmuma licences lieto, ja darba izmantotājam ir svarīgi, lai darbs nav pieejams konkurentiem, proti, lai būtu palielināta iespēja atgūt investīcijas, kas ieguldītas izmantošanas tiesību iegūšanai. Tāpēc šādas licences bieži piedāvā līgumos starp literāru darbu autoru vai autoriem un izdevniecību.

KAS JĀNORĀDA LĪGUMĀ?

Aplūkosim būtiskus izņēmuma licences līguma nosacījumus, par ko jāvienojas, piešķirot to.

Pirmkārt, jānorāda, ka autora mantiskās tiesības atbilstoši AL 15. pantam ietver dažādus darba izmantošanas veidus, piemēram, tiesības darbu reproducēt, izplatīt, tulkot, retranslēt, publicēt utt.

Otrkārt, darba izmantošanas atļauja (licence) jānosaka teritoriāli, proti, tās darbības teritorija var būt tikai kāds valsts reģions, viena vai vairākas

valstis vai pat visa pasaule. Nosakot licences līgumā ekskluzivitāti (arī licences līguma tvērumu vispārīgi), būtiski ir definēt tās tvērumu attiecībā gan uz darba izmantošanas veidiem (vai izņēmuma licence ietver visus nepieciešamos izmantošanas veidus), gan arī uz ekskluzivitātes teritoriju.

Var arī vienoties par absolūtu ekskluzivitāti, proti, noteikt, ka izņēmuma licence aptver visus izmantošanas veidus un visu pasauli. Ekskluzivitāte pati par sevi nozīmē, ka konkrēto darbu attiecīgajā veidā nevar izmantot arī pats tiesību subjekts. Līdz ar to, ja autortiesību subjektam paredzēts saglabāt konkrētās izmantošanas tiesības papildu ekskluzīvajam licenciātam, tas skaidri jānoregulē licences līgumā.

MAKSA UN SUBLICENCES

AL nav noteiktas prasības par licences maksu, tādēļ pusēm ir plaša brīvība vienoties par tās nosacījumiem un lielumu. Atlīdzība par ekskluzīvu (vai neekskluzīvu) licenci var būt gan vienreizējs maksājums, noslēdzot līgumu, gan arī regulārs (ikmēneša) fiksēts vai mainīgs maksājums. Nereti licences maksu var arī piesaistīt licenciāta apgrozījumam vai peļņai no licencēto darbu izmantošanas – šāds licences atlīdzības noteikšanas veids ir izplatīts franšīzes līgumos.

Tāpat licences līgumā ir būtiski noteikt, vai licenciāts tiesīgs atļaut darba izmantošanu arī trešajām personām (t.i., izdot sublicenci) saskaņā ar AL 41. panta 2. daļu. Praksē ekskluzīvi licences līgumi parasti ietver arī tiesības izdot sublicenci, ņemot vērā, ka licenciārs jau piekritis nodot licenciātam ekskluzīvas tiesības uz konkrēto darba izmantošanas veidu vai veidiem.

APLIECINĀJUMI UN PIENĀKUMI

Licences līgumos būtiski iekļaut pušu apliecinājumus, ka piešķirtā licence

Izņēmuma licences devējs ne vien nav tiesīgs atļaut citiem lietot konkrēto darbu atbilstoši izņēmuma licences tvērumam, bet arī pats nevar izmantot autortiesību darbu.

¹ M. Grudulis, "Ievads autortiesībās", "Latvijas Vēstnesis", Rīga, 2006.

KO NEAIZSARGĀ AUTORTIESĪBAS?

Normatīvos un administratīvos aktus, citus valsts un pašvaldību iestāžu izdotus dokumentus un tiesas nolēmumus – likumus, tiesu spriedumus, lēmumus u.c. oficiālus dokumentus

Valsts apstiprinātos un starptautiski atzītos oficiālos simbolus un zīmes – karogus, ģerboņus, himnas, apbalvojumus

Kartes, kuru sagatavošana un lietošana noteikta normatīvajos aktos

Presē, radio, televīzijas raidījumos vai citos saziņas līdzekļos sniegto informāciju par dienas jaunumiem, dažādiem faktiem un notikumiem

Idejas, metodes, procesus un matemātiskās koncepcijas

Avots: Autortiesību likuma 6. pants

tiesām atbilst un līguma spēkā esamības gaitā atbildīs tajā noteiktajam. Proti, izņēmuma licences licenciātam var būt svarīgi prasīt, lai licenciārs apliecina, ka tas nav izsniedzis un ekskluzīvās licences spēkā esamības gaitā neizdos licenci konkrētajam darba izmantošanas veidam citām personām (konkrētajā teritorijā).

Tāpat licenciātam svarīgi prasīt, lai licenciārs apliecina, ka izsniegtā licence nepārkāpj trešo personu intelektuālā īpašuma tiesības, un garantē, ka licenciāts ir ieguvis jebkādu darba radīšanā iesaistītu autoru mantiskās tiesības uz licencēto darbu (vai vismaz neekskluzīvu licenci ar sublicences tiesībām). Šādus apliecinājumus var pastiprināt ar līgumsodu, ja izrādās, ka tie nav patiesi, kā arī ar prasību licenciāram aizsargāt un uzņemt jebkādas tiesvedības izdevumus, ja kāda trešā persona, kas ūzskata, ka darba izmantošana pārkāpj tās intelektuālā

īpašuma tiesības, vēršas tiesā pret ekskluzīvo licenciātu.

Ja ekskluzīvais licenciāts paredzējis konkrēto darbu uzlabot, līgumā būtiski ir noteikt īpašumtiesības uz šādiem uzlabojumiem. Ja mantiskās tiesības uz šādiem uzlabojumiem paredzēts saglabāt licenciāta īpašumā, līgumā skaidri jānosaka gan informēšanas pienākums, gan mantisko tiesību uz šādiem uzlabojumiem automātiska atsavināšana par labu licenciāram.

Līdz ar to pusēm svarīgi arī adresēt autora personisko tiesību jautājumus. Kā minēts iepriekš, autora personiskās tiesības, tostarp uz darba neaizskaramību, nevar atsavināt. Tādējādi ekskluzīvam licenciātam var būt nozīmīgi prasīt apliecinājumu no licenciāra, ka tas (ciktāl tas ir pats autors) vai citi darba radīšanā iesaistītie autori neizmanto savas autora personiskās tiesības, lai ierobežotu licencētā darba izmantošanu atbilstoši izņēmuma licences līgumam.

TERMIŅŠ UN LĪGUMA IZBEIGŠANA

Gan ekskluzīva, gan neekskluzīva licences līguma gadījumā pusēm ir būtiski noteikt to pienākumus situācijā, kad trešā persona neatļauti izmanto konkrēto darbu. Ja ir izņēmuma licence, nereti licenciātam līgumā paredzētas tiesības vienpersoniski vērsties tiesā pret trešajām personām, kas neatļauti lieto konkrēto darbu, tostarp prasīt kaitējuma atlīdzību tiesā.

Gan ekskluzīvā, gan neekskluzīvā licences līgumā jānorāda piešķirtās licences termiņš.

Abām pusēm var būt svarīgi noteikt pamatus ekskluzīvās licences pirmstermiņa izbeigšanai. Pusēm jāparedz, ka ekskluzīvo licences līgumu var izbeigt, ja pārkāpti kādi būtiski līguma nosacījumi, tostarp sniegtie apliecinājumi, licences maksas laikus nemaksāšana utt.

Ja licences līgums noslēgts uz nenoteiktu laiku, atbilstoši AL 44. panta 2. daļai autortiesību subjekts tiesīgs izbeigt licences līgumu, sešus mēnešus iepriekš par to paziņojot licenciātam. Šādā gadījumā licenciāram nav pienākuma pamatot šādu uzteikumu ar kādu līguma pārkāpumu.